कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः। उषाः। त्रिष्टुप्।

उषा उच्छन्ती समिधाने अग्ना उद्यन्सूर्य उर्विया ज्योतिरश्रेत्।

देवो नो अत्र सविता न्वर्थं प्रासावीद्द्विपत्प्र चतुष्पदित्यै॥ १.१२४.०१

उषाः- उदयदेवता। ज्ञानोदयदेवतेत्याध्यात्मिके। उच्छन्ती- तमो विवासयन्ती। समिधाने- सम्यगुद्दीपिते। अग्नौ- पावके। सर्वभूतहितक्रतावित्याध्यात्मिके। उर्विया- विस्तृतम्। ज्योतिः। अश्रेत्- सेवते। सूर्यः- आत्मसूर्यः। देवः- द्योतनशीलः। सविता- प्रेरकः। उद्यन्- उद्गच्छन्। नः- अस्माकम्। अत्र। द्विपत् चतुष्पत्- मृगमानुषहितप्रदायै। इत्यै- गत्यै। अर्थं- पुरुषार्थम्। प्रासावीत्- प्रकर्षेण अनुजानातु ॥१॥

अमिनती दैव्यानि व्रतानि प्रमिनती मनुष्या युगानि।

ईयुषीणामुपमा शश्वतीनामायतीनां प्रथमोषा व्यद्यौत्॥ १.१२४.०२

दैव्यानि व्रतानि- दैवीः प्रज्ञाः। अमिनाती- वर्धयन्ती। नञो विरोधार्थः। मनुष्या युगानि- मानुषीः प्रज्ञाः। प्रमिनाती- प्रबाधमाना। आधिभौतिके तु प्रभातं वर्धयन्ती रात्रिं बाधमानेत्यर्थः। शश्वतीनाम्- नित्यानाम्। ईयुषीणाम्- इदानीन्तनपर्यन्तमागतानामुषसाम्। उपमा- समा। आयतीनाम्- आगाम्युषसाम्। प्रथमा। उषाः- विद्या। व्यद्यौत्- उदेति ॥२॥

एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि ज्योतिर्वसाना समना पुरस्तात्।

ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति॥ १.१२४.०३

Dr. Rangaji

एषा- इयम्। दिवो दुहिता- चिदाकाशजा। पुरस्तात्- प्रत्यक्षतः। प्रत्यदर्शि- दृश्यते। ज्योतिर्वसाना- प्रकाशमाना। समना- सहृदया। साधु- समीचीनतया। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। पन्थाम्- मार्गम्। अन्वेति- अनुगच्छति। प्रजानती- ब्रह्मवादिनी। इव- यथा प्रकृतिनियतिमार्गं न हिंसति तथा। दिशः- दिगुपलक्षितम् ऋतमार्गम्। न मिनाति- न हिंसति ॥३॥

उपो अदर्शि शुन्ध्युवो न वक्षो नोधा इवाविरकृत प्रियाणि।

अद्मसन्न ससतो बोधयन्ती शश्वत्तमागात्पुनरेयुषीणाम्॥ १.१२४.०४

नोधा इव- मन्त्रधारको यथा। प्रियाणि- प्रेमभावनानि। आविरकृत- आविष्करोति। तथा। शुन्ध्यवो न वक्षः- उषाः शोधकसूर्यसंबन्धिहृदयमिव। उपो अदर्शि- दृश्यते। अद्मसत्- गृहिणी जननी। अद्म गृहं यास्कमते। न- यथा। ससतः- सुप्तान् वत्सान् बोधयति तथा। बोधयन्ती- अस्मान् बोधयन्ती। एयुषीणाम्- गच्छन्तीनामुषसां विद्यानां मध्ये। शश्वत्तमा- अतिशयेन नित्या विद्या। पुनः- पुनः पुनः। आगात्- आगच्छति ॥४॥

पूर्वे अर्धे रजसो अप्त्यस्य गवां जनित्र्यकृत प्र केतुम्।

व्यु प्रथते वितरं वरीय ओभा पृणन्ती पित्रोरुपस्था॥ १.१२४.०५

अप्त्यस्य- व्याप्तस्य प्राणस्थानस्य। रजसः- अन्तरिक्षस्य प्राणमयकोशस्य वा। पूर्वे अर्धे- पूर्वभागे। गवां जनित्री- रश्मीनां निर्मात्री। प्र- प्रकर्षेण। केतुम्- ज्ञानम्। अकृत- चकार। वितरम्- विशिष्टतरम्। वरीयः- अतिविस्तीर्णम्। यथा भवति तथा प्रकाशम्। उभा पित्रोः- द्यावापृथिव्योः। उपस्था- मध्ये। पृणन्ती- पूरयन्ती। व्यु- विशेषेण। प्रथते- प्रख्याता भवति ॥५॥

Dr. Rangaji

एवेदेषा पुरुतमा दृशे कं नाजामिं न परि वृणक्ति जामिम्।

अरेपसा तन्वा३ शाशदाना नाभादीषते न महो विभाती॥ १.१२४.०६

एव- एवम्। इत्- एव। पुरुतमा- अतिशयेन विपुला। दृशे- दर्शनाय। कम्- आनन्दं वितरन्ती। जामिम्- स्वाश्रितं जनम्। अजामिम्- अनाश्रितं वा। न परिवृणक्ति- न त्यजति। अरेपसा- अदोषया। तन्वा। शाशदाना- प्रकाशमाना। विभाती- ज्योतिष्मती। न अभादीषते न महः- अल्पाद्वा महतो वा न गच्छति। सर्वेषां विद्या समाना। सर्वेषां विद्या आधारभूतत्वात् यत्र कुत्रापि गत्वा अन्ते जीवो विद्यामेवाश्रितो भवति। तस्माद्विद्या कमपि न त्यजति॥६॥

अभ्रातेव पुंस एति प्रतीची गर्तारुगिव सनये धनानाम्।

जायेव पत्य उशती सुवासा उषा हस्रेव नि रिणीते अप्सः॥ १.१२४.०७

अभ्रातेव- सोदररहिता यथा। प्रतीची- प्रतिनिवृत्ता। पुंसः- स्वपितॄन् प्रति। एति- पिण्डदानाय गच्छति। इयमेव यास्कव्याख्या। धनानाम्- संपदाम्। सनये- लाभाय। गर्तारुगिव- गृहारोहिणी यथा। उशती- कामयमाना। सुवासाः- सुष्ठु अलङ्कृता। जाया- पत्नी। पत्ये- भर्त्रे यथा सन्नद्धा भवति। तथा। उषाः। हस्रेव- स्मितेव। अप्सः- रूपाणि। नि रिणीते- आविष्करोति॥७॥

स्वसा स्वस्रे ज्यायस्यै योनिमारैगपैत्यस्याः प्रतिचक्ष्येव।

व्युच्छन्ती रश्मिभिः सूर्यस्याञ्ज्यङ्क्ते समनगा इव व्राः॥ १.१२४.०८

स्वसा- सोदरी रात्रिर्मनुष्यप्रज्ञा। ज्यायस्यै- श्रेष्ठायै। स्वस्रे- स्वभगिन्यै। उषसे दैवप्रज्ञोपलक्षितविद्यायै। योनिम्- स्थानम्। अरैक्- प्रादात्। अस्याः- उषसो दैवप्रज्ञायाः। प्रतिचक्ष्येव- ज्ञापयन्तीव। अप एति- उषसः स्थानं दत्त्वा अपगच्छति। सूर्यस्य- आत्मसूर्यस्य। रश्मिभिः- चिद्रश्मिभिः। व्युच्छन्ती- तमो विवासयन्ती। समनगाः- समानहृदयेन गच्छन्त्यः।

Dr. Rangani

व्राः- व्रतानुसारिण्य आप इव। प्रकृतिनियत्यनुसारिणो मूलशक्तिप्रवाहा इव। अञ्जं - व्यञ्जकं तेजः। अंक्ते- प्रकाशयति ॥८॥

आसां पूर्वासामहसु स्वसॄणामपरा पूर्वामभ्येति पश्चात्।

ताः प्रत्नवन्नव्यसीर्नूनमस्मे रेवदुच्छन्तु सुदिना उषासः॥ १.१२४.०९

आसाम्- तासाम्। पूर्वासाम्- पुराणीनाम्। स्वसॄणाम्- सोदरीणामुषसां विद्यानां वा। अहसु- दिनेषु। दैवप्रज्ञासु। अपरा- अन्या इदानीन्तनविद्या। पश्चात्- पूर्वविद्याम्। अभ्येति- अनुसरति। ताः। नव्यसीः- अभिनवाः। उषसः- विद्याः। सुदिनाः- शोभनदिवसोपेताः शोभनदिव्यप्रज्ञोपेताः। प्रत्नवत्- प्राचीनविद्यावत्। अस्मे- अस्माकम्। रेवत्- दानयोग्यसंपद्यथा भवति तथा। उच्छन्तु- प्रकाशयन्तु ॥९॥

प्र बोधयोषः पृणतो मघोन्यबुध्यमानाः पणयः ससन्तु।

रेवदुच्छ मघवद्भ्यो मघोनि रेवत्स्तोत्रे सूनृते जारयन्ती॥ १.१२४.१०

उषः- ज्ञानोदयदेवते। मघोनि- सम्पद्वति। पृणतः- प्रीणनं कुर्वत उपासकान्। प्र बोधय। अबुध्यमानाः- अज्ञानिनः। पणयः- आध्यात्मिकेपि वाणिज्यभाववन्तः। ससन्तु- स्वपन्तु। मघोनि। मघवद्भ्यः- दिव्यसम्पद्वद्भ्यः। रेवत्- सम्पद्यथा भवति तथा। उच्छ- प्रकाशय। सूनृते- प्रियहिततत्त्वसंपन्ने। स्तोत्रे- मन्त्रे जप्ते सति। रेवत्- दानयोग्यसम्पद्यथा भवति तथा। जारयन्ती- रसं निष्पादयन्ती भव ॥१०॥

अवेयमश्वैद्युवतिः पुरस्ताद्युङ्क्ते गवामरुणानामनीकम्।

वि नूनमुच्छादसति प्र केतुर्गृहंगृहमुप तिष्ठाते अग्निः॥ १.१२४.११

Dr. Rangani

इयम्- एषा। पुरस्तात्- प्रत्यक्षतः। अव अश्वैत्- अत्यर्थमागच्छति। युवतिः- नित्यकिशोरी। अरुणानाम्- रोचमानानाम्। गवाम्- धेनूपलक्षितचिद्रश्मीनाम्। अनीकम्- समूहम्। युंक्ते- योजयति। असति- असदात्मके अज्ञाने सति। नूनम्- निश्चयेन। केतुः- ज्ञानमयी। वि- विशेषेण। प्र- प्रकर्षेण। उच्छात्- तमो विवर्जयन्ती। प्रकाशरूपेण तिष्ठति। गृहंगृहम्- उपासकानां प्रतिसदनम्। अग्निः- पावकः सर्वभूतहितक्रतुः। उप तिष्ठाति- तदर्थमेवोपतिष्ठति ॥११॥

उत्ते वयश्चिद्वसतेरपप्तन्नरश्च ये पितुभाजो व्युष्टौ।

अमा सते वहसि भूरि वाममुषो देवि दाशुषे मर्त्याय॥ १.१२४.१२

ते- तव। व्युष्टौ- व्याप्त्यां सत्याम्। ये। पितुभाजः- अन्नेच्छवः। वयश्चित्- ते पक्षिणोपि। वसतेः- नीडात्। अपप्तन्- उत्पेतुः। आध्यात्मिके तु मुमुक्षाभावनाः मोक्षार्थं चिदाकाशमुपासते। अमा- सदने। सते- तिष्ठते। दाशुषे- दायकाय। मर्त्याय- मनुष्यायोपासकाय। उषो देवि। भूरि- प्रभूतम्। वामम्- मधुरं भावनम्। वहसि- आवहसि ॥१२॥

अस्तोढ्वं स्तोम्या ब्रह्मणा मेऽवीवृधध्वमुशतीरुषासः।

युष्माकं देवीरवसा सनेम सहस्रिणं च शतिनं च वाजम्॥ १.१२४.१३

स्तोम्याः- स्तव्याः। उशतीः- कामयमानाः। उषासः- ज्ञानोदयदेवताः। मे- मम। ब्रह्मणा- मन्त्रेण। अस्तोढ्वम्- स्तुता भवत। अवीवृधध्वम्- नः प्रवर्धयत। देवीः- हे देव्यः। युष्माकम्- वः। अवसा- रक्षया। सहस्रिणं च शतिनं च- प्रभूतम्। वाजम्- भोगम्। सनिम- संभजेम ॥१३॥

Dr. Ranganji